

Katarzyna Pfeifer-Chomiczewska

Uniwersytet Łódzki
Université François Rabelais de Tours
e-mail: kasia.pfeifer@gmail.com
telefon: +48 42 635 46 19

DOI: 10.15290/mhi.2014.13.02.19

Adopcja prosta – kontrowersyjny sposób na stworzenie więzi prawnej między konkubentami. Analiza prawa francuskiego

SUMMARY

Simple adoption – a controversial way to create a legal relationship between cohabitants. An analysis of French law

In spite of a legal definition of cohabitation, the French legislator did not regulate either personal or property relationships between cohabitants. Cohabitation remains a purely factual situation and in light of law, cohabitants are strangers to each other. There are no formal ties between the cohabitants that affects their property relations.

Despite the rejection of a formalized union such as marriage or PACS (*Pacte Civil de Solidarité*, Civil Pact of Solidarity), some cohabitants want to create a legal dimension to their relationship, very often for reasons of property and inheritance. This has led to controversial attempts to use simple adoption between cohabitants.

Therefore, French courts had to settle whether such a solution is possible. Unanimously and firmly, French authors and jurisprudence accept the view that simple adoption between cohabitants is unacceptable. This institution cannot be used to legitimize cohabitation because it would be contrary to its primary purpose, which is to create a legal relationship imitating a parental bond. It is also impossible to use simple adoption by cohabitants to regulate their property relations. In both cases we would be dealing with the distortion of the institution of simple adoption.

Key words: simple adoption, cohabitation, cohabitants, legal relationship, abuse of law

Słowa kluczowe: adopcja prosta, konkubinaty, konkubenci, więź prawna, nadużycie prawa

1. Wprowadzenie

„Skoro konkubenci obchodzą się bez prawa, prawo nie interesuje się nimi” (*Les concubins se passent de la loi, la loi se désintéresse d’eux*). Tymi słowami, przypisywanymi Napoleonowi, uzasadniono brak uregulowania kon-

kubinatu we wprowadzanym w 1804 roku kodeksie cywilnym. Po przeszło dwustu latach od wprowadzenia Kodeksu Napoleona sytuacja prawna konkubentów nie uległa zbyt dużej zmianie. Owszem, zaprzestano moralnego piętnowania związków niemałżeńskich, jednak wzajemne relacje konkubentów, zarówno osobiste, jak i majątkowe, wciąż pozostają nieuregulowane. Stąd też określenie, że wspólne pożycie konkubentów toczy się „poza prawem” (*hors la loi*), czy w „próżni prawnej” (*dans le vide juridique*). W rezultacie, powyższe stwierdzenie przypisywane Napoleonowi jest w dalszym ciągu aktualne.

Zanim jednak przejdziemy do omówienia tytułowego problemu (punkty III–IV), konieczna wydaje się krótka, ograniczona do kwestii szczególnie istotnych dla tematu niniejszego artykułu, charakterystyka konkubinatu (punkt I) i adopcji prostej (punkt II) w prawie francuskim.

2. Konkubinat¹

Definicja konkubinatu została wprowadzona do francuskiego kodeksu cywilnego (*Code civil*, dalej: C.civ.) ustawą nr 99–944 z 15 listopada 1999² – tą samą, która wprowadziła we Francji zarejestrowany związek partnerski, czyli Cywilny Pakt Solidarności, w skrócie PACS³. Zgodnie z przepisem art. 515–8 C.civ., konkubinat jest faktycznym związkiem dwóch osób, tej samej lub przeciwnej płci, który cechuje wspólne pożycie o stabilnym i ciągłym charakterze (*une vie commune présentant un caractère de stabilité et de continuité*). Na miano konkubinatu zasługują jedynie związki osób, które żyją jak para (*qui vivent en couple*). Z ustawowej definicji, jak i bogatego orzecznictwa, wyprowadza się następujące cechy wolnego związku (*union libre*), jakim jest konkubinat:

¹ Szerzej na temat konkubinatu zob. m.in.: *Les concubinages. Approche socio-juridique*, red. J. Rubellin-Devichi, t. II, Paris 1986; *Indépendance financière et communauté de vie*, sous la rédaction de F. Dekeuwer-Défossez, Paris 1989; *Des concubinages – droit interne, droit international, droit comparé. Études offertes à J. Rubellin-Devichi*, Paris 2002; A. Bolze, *Les rapports patrimoniaux des couples en dehors de la communauté légale*, „Droit de la famille” (dalej: Dr. fam.) 2001, nr 3, s. 9 i nast.; M. Kornprobst, *Concubinage*, Rép.civ. Dalloz, mai 2001.

² Loi n° 99–944 du 15 novembre 1999 relative au pacte civil de solidarité, JORF nr 265 du 16 novembre 1999, s. 16959.

³ Szerzej na temat cywilnego paktu solidarności zob. np.: B. Beignier, *PACS: l'heure du droit. Proposition pour un statut unitaire du concubinage*, Dr. fam. 1999, nr 12, s. 18 i nast.; idem, *Le PACS en questions*, Dr. fam. 1999, nr 12, s. 31 i nast.; G. Raymond, *PACS et droit des contrats*, „Contrats Concurrence Consommation” 2000, nr 10, s. 6 i nast.; P. Catala, *Critique de la raison médiatique*, Dr. fam. 1999, nr 12, s. 63 i nast.; R. Cabrillac, *Les réformes du droit de la famille et le PACS*, Dr. fam. 2000, nr 6, s. 4 i nast.; P. Malaurie, *Sur le PACS*, Dr. fam. 1999, nr 12, s. 30 i nast.; P. de Belot, *Concubinage, PACS et... louage*, „Administrer” 2000, nr 323, s. 18 i nast.; K. Pfeifer, *Francuski Cywilny Pakt Solidarności*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2010, z. 1, s. 43 i nast.

- a) monogamia;
- b) brak węzła formalnego łączącego partnerów, co sprawia, że zarówno nawiązanie, jak i zakończenie konkubinatu jest wolne od wszelkich formalności;
- c) ciągłość i stabilność pożycia;
- d) istnienie osobisto-majątkowej wspólnoty życiowej, na którą składają się więzi fizyczna, duchowa i gospodarcza.

Pomimo ustawowego zdefiniowania konkubinatu, ustawodawca francuski nie uregulował ani stosunków osobistych, ani majątkowych między konkubentami. Konkubinatu pozostaje sytuacją czysto faktyczną, która przez sam fakt swego istnienia nie wywołuje żadnych skutków prawnych. W świetle prawa konkubenci są względem siebie osobami obcymi, a pojawiające się między nimi problemy, zwłaszcza majątkowe, rozwiązywane są na podstawie ogólnych przepisów prawa cywilnego. Do rozliczania stosunków majątkowych konkubentów zastosowanie znajdują w szczególności przepisy o współwłaśności w częściach ułamkowych, spółce czy bezpodstawnym wzbogaceniu. Brak prawnego uregulowania konkubinatu okazuje się szczególnie dotkliwy w razie śmierci jednego z konkubentów. Pozostały przy życiu konkubent, nie należąc do kręgu spadkobierców ustawowych, nie ma zatem żadnych praw do majątku swojego zmarłego partnera. Chęć wzajemnego majątkowego zabezpieczenia się konkubentów na wypadek śmierci jednego z nich prowadzi czasem do kontrowersyjnych prób wykorzystania w tym celu instytucji adopcji prostej.

3. Adopcja prosta

W prawie francuskim występują dwie postaci adopcji: pełna (*adoption plénière*) i prosta (*adoption simple*). Adopcja prosta w prawie francuskim jest odpowiednikiem przysposobienia niepełnego w prawie polskim.

W prawie francuskim przysposobić w sposób prosty może każda osoba, która ukończyła dwadzieścia osiem lat (art. 361 w zw. z art. 343–1 C.civ.). Przysposobić wspólnie w sposób prosty mogą jedynie małżonkowie niepozostający w separacji, którzy są małżeństwem od co najmniej dwóch lat lub którzy ukończyli dwadzieścia osiem lat (art. 361 w zw. z 343 C.civ.). W przeciwieństwie do prawa polskiego, w prawie francuskim w sposób prosty przysposobić można zarówno osobę małoletnią, jak i pełnoletnią. Do przysposobienia potrzebna jest zgoda przysposobianego, który ukończył trzynaście lat (art. 360 C.civ.). Gdy przysposobienie dotyczy małoletniego, potrzebna jest zgoda jego biologicznych rodziców, a w razie ich braku – rady rodzinnej (*Conseil de famille*).

Ustawodawca francuski wymaga, by między adoptującym a adoptowanym istniała odpowiednia różnica wieku. Zgodnie z przepisem art. 344 zd. 1 C.civ.

adoptujący musi być o piętnaście lat starszy od adoptowanego. Wyjątek od tej zasady stanowi sytuacja, gdy adoptowanym jest dziecko współmałżonka. W takim przypadku wymagana różnica wieku została obniżona do lat dziesięciu. Jednakże, jak wskazuje zdanie drugie art. 344 C.civ., w uzasadnionych przypadkach sąd może orzec adopcję nawet jeśli różnica wieku między adoptującym i adoptowanym jest niższa od różnicy wieku ustawowo przewidzianej.

Jedną z ważniejszych konsekwencji majątkowych, jakie pociąga za sobą adopcja prosta jest powstanie obowiązku alimentacyjnego między adoptowanym i adoptującym. Na rodzicach biologicznych ciąży obowiązek alimentacyjny względem adoptowanego, jeśli ten wykaże brak pomocy ze strony rodziców adopcyjnych. Ponadto, adoptowany dziedziczy po swoich krewnych naturalnych (biologicznych), a także po rodzicach adopcyjnych, tak jak dziecko biologiczne, jednak nie ma prawa do rezerwy spadkowej (*réserva héréditaire*) po wstępnych adoptującego⁴.

4. Adopcja prosta konkubenta

Adopcja prosta może być w swych skutkach mechanizmem obosiecznym. Z jednej strony jest instytucją o szlachetnym celu, jakim jest włączenie do swojej rodziny osoby, która takowej nie posiada lub której rodzina niedostatecznie spełnia swoją rolę. Z drugiej jednak strony, chęć pomocy adoptowanemu może być źródłem utraty praw dla niektórych spadkobierców ustawowych adoptującego⁵. Biorąc pod uwagę fakt, że w przypadku adopcji prostej adoptowanym może być osoba pełnoletnia, instytucja ta nierzadko wykorzystywana jest do celów innych niż pierwotnie przewidzianych i podyktowanych naturą adopcji. Sądy francuskie, świadome niebezpieczeństwa wypaczenia omawianej instytucji, wnikliwie badają przypadki ubiegania się o adopcję prostą. Jednym z przykładów wykorzystywania adopcji prostej do celów innych niż dyktuje jej natura, jest przysposobienie swojego życiowego partnera przez konkubenta. Sądy francuskie stanęły zatem przed koniecznością rozstrzygnięcia, czy takie rozwiązanie jest dopuszczalne.

⁴ Szerzej na temat adopcji prostej zob. m.in.: C. Neirinck, *Adoption simple*, JurisClasseur Civil Code, Fasc. 30; M.-C. Le Boursicot, *Étude 426, Les conditions de fond de l'adoption*, [w:] *Lamy Droit des Personnes et de la Famille*, sous la rédaction de F. Dekeuwer-Défossez, Paris, octobre 2013, s. 1456 i nast.; eadem, *Étude 430, La procédure de l'adoption*, [w:] *Lamy Droit des Personnes...*, s. 1472 i nast.; eadem, *Étude 434, Les effets de l'adoption*, [w:] *Lamy Droit des Personnes...*, s. 1489 i nast.

⁵ É. Levacher, *Le cœur a ses raisons que l'adoption ignore*, „Revue Lamy Droit Civil” (dalej: RLDC) 2012, nr 89, s. 39.

4.1. Przyczyny uciekania się do adopcji prostej konkubenta

Powodów, dla których konkubenci decydowali się i decydują na adopcję prostą swojego partnera wymienić można kilka. Po pierwsze, w przypadku par homoseksualnych głównym powodem była, w okresie poprzedzającym wprowadzenie cywilnego paktu solidarności, wola prawnego usankcjonowania związku łączącego strony⁶. Przed wejściem w życie ustawy z 15 listopada 1999 roku, był to cel, którego pary homoseksualne nie mogły zrealizować w żaden inny sposób. W aktualnym stanie prawnym, zarówno pary homoseksualne, jak i heteroseksualne, mogą zawrzeć cywilny pakt solidarności, będący, alternatywną dla małżeństwa, zinstytucjonalizowaną formą wspólnego pożycia. Po drugie, pomimo odrzucania idei wspólnego życia w sformalizowanym związku, takim jak małżeństwo czy PACS, paradoksalnie niektórzy konkubenci (heteroseksualni lub homoseksualni) chcą, najczęściej ze względów majątkowych, nadać łączącej ich więzi wymiar prawny. Najbardziej palącą dla konkubentów kwestią jest uregulowanie spadkobrania na wypadek śmierci jednego z nich⁷. Stosunki prawnospadkowe osób żyjących w związkach niemajątkowych nie są w ogóle uregulowane. W przeciwieństwie do małżonków, konkubenci nie dziedziczą po sobie. W razie śmierci konkubenta cały majątek przypada, w braku testamentu, jego spadkobiercom ustawowym. Zawarcie cywilnego paktu solidarności nie jest w takiej sytuacji satysfakcjonującym rozwiązaniem, gdyż ustawodawca nie uregulował spadkobrania również między partnerami PACS.

4.2. Odmowa albo uchylenie orzeczenia przysposobienia

Niebezpieczeństwo wykorzystywania adopcji prostej do celów innych aniżeli dyktuje natura tej instytucji, sprawia, że sądy dogłębnie analizują wnioski o adopcję prostą. Próby wykorzystania adopcji prostej przez osoby pozostające w związku niemajątkowym prowadzą zwykle do odmowy orzeczenia przysposobienia⁸. A jeśli adopcja prosta została wcześniej orzeczona, osoba trzecia może w drodze nadzwyczajnego środka odwoławczego, jakim jest *terce op-*

⁶ J.-J. Lemouland, [w:] J.-J. Lemouland, P. Murat, *Détournements, abus et Cie en droit des personnes et de la famille*, „Droit et Patrimoine” 2011, nr 209, s. 56 i nast.

⁷ Zob. np.: CA Riom, 9 lipca 1981, „La Semaine Juridique Édition Générale” (dalej: JCP G) 1982.II.19799; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” (dalej: RTD civ.) 1983, s. 306; Cass. 1re civ., 22 juin 2004, nr de pourvoi 02–10136; JurisData nr 2004–026834; Dr. fam. 2005, nr 2, comm. 30, obs. P. Murat.

⁸ CA Versailles, 4 novembre 1999, JurisData n° 1999–131886; Dr. fam. 2000, n° 12, comm. 141, note P. Murat; D. 2000, Jurispr., s. 716, note Th. Garé; RTD civ. 2000, s. 309, obs. J. Hauser; RTD civ. 2001, s. 347, obs. J. Hauser.

position (tzw. opozycja osoby trzeciej)⁹, zaskarżyć orzeczenie będące podstawą nawiązania stosunku przysposobienia i doprowadzić tym samym do jego uchylenia i unieważnienia stosunku przysposobienia¹⁰.

5. Ilustracja problemu – orzeczenie Pierwszej Izby Cywilnej Sądu Kasacyjnego z 4 maja 2011 roku

Orzeczeniem, które doskonale ilustruje problem wykorzystania adopcji prostej przez konkubentów jest wyrok Pierwszej Izby Cywilnej Sądu Kasacyjnego z 4 maja 2011 roku¹¹, który zapadł na tle następującego stanu faktycznego. Pewna starsza kobieta (siedemdziesiąt dwa lata), pozostająca od ponad dziesięciu lat w związku z inną kobietą (pięćdziesiąt dziewięć lat), postanowiła uregulować swoje sprawy majątkowe, w tym na wypadek swojej śmierci. W maju 2001 roku przeniosła na rzecz swoich siostrzeńców, w drodze darowizny, prawo własności udziałów w spółce cywilnej. W czerwcu 2001 roku ustanowiła ich zapisobiorcami uniwersalnymi. W międzyczasie zmieniła zdanie i w październiku 2001 roku ustanowiła swoją konkubinę zapisobiorcą uniwersalnym wszystkich swoich ruchomości i nieruchomości. Chcąc jednak wzmocnić pozycję majątkową swojej długoletniej partnerki względem pozostałych spadkobierców oraz doprowadzić do odwołania darowizn uczynionych na rzecz siostrzeńców, spadkodawczyni postanowiła adoptować w sposób prosty swoją konkubinę. Orzeczenie stanowiące podstawę stosunku przysposobienia zapadło 18 października 2002 roku. Po śmierci spadkodawczyni w marcu 2004 roku na konflikt między pozostałą przy życiu partnerką a siostrzeńcami spadkodawczyni nie trzeba było długo czekać. Adoptowana konkubina wniosła o odwołanie darowizny uczynionej na korzyść siostrzeńców, powołując się na przepisy art. 953 i 960 C.civ. w brzmieniu sprzed reformy prawa spadkowego i prawa przysporzeń, dokonanej ustawą nr 2006–728 z 23 czerwca 2006 roku. Z kolei siostrzeńcy wnieśli opozycję wobec wyroku orzekającego adopcję prostą.

Sąd apelacyjny w Aix-en-Provence, 5 września 2006 roku uwzględnił skargę opozycyjną i uchylił orzeczenie adopcyjne. W uzasadnieniu wskazał, że ad-

⁹ Szerzej na temat opozycji osób trzecich w prawie francuskim zob. np.: N. Lesourd, *Tierce opposition en matière civile*, JurisClasseur Procédures, Fasc. 10; P. Rylski, *Opozycja osoby trzeciej (terce opposition) – nadzwyczajny środek zaskarżenia francuskiej procedury cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 5, s. 129 i nast.

¹⁰ CA Riom, 9 juillet 1981, JCP G 1982.II.19799; RTD civ. 1983, p. 306; CA Paris, 19 janvier 1993, JurisData nr 1993–020114; RTD civ. 1993, s. 340, obs. J. Hauser; Cass. 1re civ., 22 juin 2004, n^o de pourvoi 02–10136; JurisData n° 2004–026834; Dr. fam. 2005, n° 2, comm. 30, obs. P. Murat.

¹¹ Cass. 1re civ., 4 mai 2011, nr de pourvoi 10–13996; JCP G 2011.577; RLDC 2011, nr 83, p. 50 et s., obs. J. Gallois; Dr. fam. 2011, nr 7, comm. 110, note C. Neirinck.

optująca, w momencie ubiegania się o adopcję, dopuściła się oszustwa mającego na celu wypaczenie celu adopcji prostej, jakim jest stworzenie więzi filiacyjnej.

Konkubina wniosła skargę kasacyjną. Sąd Kasacyjny w wyroku z 6 lutego 2008 roku¹² uchylił orzeczenie sądu apelacyjnego i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu Sąd Kasacyjny wskazał na brak podstawy prawnej, wynikający z nieprawidłowej interpretacji i zastosowania przepisu art. 353–2 C.civ., wskazującego przesłanki opozycji wobec orzeczenia adopcyjnego. Sąd Kasacyjny podkreślił, że przesłanki dopuszczalności skargi opozycyjnej nie są tożsame z przesłankami zasadności samego orzeczenia o adopcji. Są to bowiem dwie różne kwestie i dopuszczalność skargi opozycyjnej nie może być wyprowadzona z niezasadności orzeczenia o adopcji.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy 25 listopada 2009 roku sąd apelacyjny w Aix-en-Provence uwzględnił skargę opozycyjną siostrzeńców zmarłej i uchylił orzeczenie o adopcji. Adoptowana ponownie wniosła skargę kasacyjną.

4 maja 2011 roku Sąd Kasacyjny ostatecznie rozstrzygnął konflikt, podzielać orzeczenie sądu apelacyjnego z 2009 roku. Takie podejście Sądu Kasacyjnego zasługuje na pełną aprobatę z dwóch względów. Po pierwsze, z uwagi na dokonanie wyraźnego rozgraniczenia przesłanek dopuszczalności skargi opozycyjnej wobec orzeczenia adopcyjnego od zasadności samego orzeczenia adopcyjnego, czyli zbadania, czy przesłanki ustawowe adopcji prostej zostały spełnione i czy orzeczona adopcja jest zgodna z dobrem dziecka (adoptowanego) (art. 353 zd. 1 C.civ.). Tym samym Sąd Kasacyjny położył kres wszelkim wątpliwościom związanym z interpretacją przesłanek skargi opozycyjnej osób trzecich wobec orzeczenia adopcyjnego, które pojawiły się wraz z orzeczeniem Pierwszej Izby Cywilnej z 22 czerwca 2004 roku. Otóż z orzeczenia z 2004 roku wynikało, że podstęp (*dol*) lub oszustwo (*fraude*), o których mowa w art. 353–2 C.civ., mogą być wnioskowane z wypaczenia instytucji adopcji prostej. Innymi słowy, wypaczenie adopcji prostej stanowiło samo w sobie podstęp bądź oszustwo¹³. Jednakże Sąd Kasacyjny powrócił w omawianej sprawie

¹² Cass. 1re civ., 6 février 2008, nr de pourvoi 06–20054; „Procédures” 2008, nr 4, comm. 11, note M. Douchy-Dudot; Dr. fam. 2008, nr 4, comm. 59, note P. Murat.

¹³ Cass. 1re civ., 22 juin 2004, nr de pourvoi 02–10136; JurisData nr 2004–026834; Dr. fam. 2005, nr 2, comm. 30, obs. P. Murat. W sprawie starszy żonaty mężczyzna, ojciec dwójki dzieci, zaadoptował w 1988 r. w sposób prosty swoją konkubinę. Po jego śmierci w 1992 r. biologiczne dzieci adoptującego złożyły skargę opozycyjną, podnosząc istnienie konkubinatu między ich ojcem a adoptowaną córką, który na skutek podstępnego działania ich ojca nie został ujawniony w momencie ubiegania się o adopcję. W momencie ubiegania się o adopcję prostą adoptujący pełnił ważną funkcję mera w swoim miejscu zamieszkania, w związku z czym był powszechnie znany. Chcąc adoptować swoją konkubinę, zmienił miejsce zamieszkania, zameldował się w hotelu w innym mieście i przed tamtejszym sądem złożył wniosek o adopcję. Nie ujawnił, że ma biologiczne dzieci i że z adoptowaną łączył go konkubinatu. Konkubinatu został udowodniony w toku postępowania wszczętego na skutek skargi opozycyjnej biologicznych dzieci adoptującego. Na wolny związek stron

z 2011 roku do swojego rygorystycznego stanowiska¹⁴, wymagając, by podstęp lub oszustwo zostały udowodnione niezależnie od samego wypaczenia adopcji prostej¹⁵. Po drugie, na aprobatę zasługuje stanowcze przypomnienie i określenie, wydawać by się mogło oczywistej funkcji, jaką spełniać powinna instytucja adopcji prostej.

Przyjrzyjmy się zatem bliżej uzasadnieniu omawianego orzeczenia.

5.1. Przesłanki opozycji osób trzecich wobec orzeczenia adopcyjnego

Kryteria dopuszczalności skargi opozycyjnej¹⁶ wobec orzeczenia o adopcji prostej są następujące: posiadanie statusu osoby trzeciej, wykazanie interesu prawnego przez osobę trzecią, podstęp (*dol*) lub oszustwo (*fraude*) adoptującego.

5.1.1. Interes prawny osoby trzeciej

Jak wskazuje przepis art. 583 zd. 1 Kodeksu postępowania cywilnego (Code de procédure civile, dalej: C.p.c.), skarga opozycyjna może zostać wniesiona przez każdą osobę, która ma interes prawny w uchyleniu lub zmianie orzeczenia oraz która nie była w tym postępowaniu uczestnikiem ani też nie była w nim reprezentowana. Chodzi o osoby, którym wyrok nie został doręczony, a wyrządza im szkodę lub rodzi ryzyko jej wyrządzenia.

wskazywały między innymi dokumenty pożyczki, w których adoptowana figurowała jako żona. Sąd uwzględnił skargę opozycyjną, przyjmując, iż podstęp i oszustwo wynikały z obejścia instytucji adopcji prostej; zob. również: Th. Garé, *L'adoption ne peut être prononcée si elle consacre des relations sexuelles entre l'adoptant et l'adopté, mais peut l'être quand bien même la loi nationale de l'adopté s'y opposerait si ce dernier est majeur*, „Revue Juridique Personnes Famille” (dalej: RJPF) 2011, nr 7–8, s. 25.

¹⁴ Zob. m.in.: Cass. 1re civ., 7 mars 1989, nr de pourvoi 87–16302; Cass. 1re civ., 8 juin 1999, nr de pourvoi 96–18908. W rozpatrywanym stanie faktycznym z 1999 r. spadkobiercy ustawowi adoptującego, chcąc unieważnić stosunek przysposobienia, podnieśli istnienie relacji homoseksualnej między adoptującym i adoptowanym w momencie ubiegania się o adopcję. W orzeczeniu z 8 czerwca 1999 r. Sąd Kasacyjny utrzymał w mocy orzeczenie adopcji konkubenta przez swojego partnera. Orzekł, iż sąd apelacyjny słusznie przyjął, na podstawie wystarczających materiałów dowodowych, że w przedmiotowym stanie faktycznym adopcja nie miała na celu ani stworzenia, ani usankcjonowania homoseksualnego związku między adoptującym i adoptowanym. Bezdzietny adoptujący stanu wolnego miał na celu otoczenie majątkową opieką innego mężczyzny, znajdującego się w trudnej sytuacji majątkowej, w ten sam sposób, w jaki mógłby uczynić to ojciec. Ponadto, zdaniem Sądu Kasacyjnego, sędziowie niższej instancji słusznie przyjęły, iż w omawianym przypadku adoptujący nie dopuścił się podstępu (*dol*) ani oszustwa (*fraude*), a tym samym sprzeciw osób trzecich wobec orzeczenia adopcji mający na celu uchylenie orzeczenia o adopcji jest niedopuszczalny.

¹⁵ Cass. 1re civ., 6 février 2008, nr de pourvoi 06–20054 oraz Cass. 1re civ., 4 mai 2011, nr de pourvoi 10–13996.

¹⁶ Szerzej zob. N. Lesourd, op. cit.

W analizowanej sprawie siostrzeńcy zmarłej konkubiny byli osobami legitymowanymi, w rozumieniu art. 583 zd. 1 C.p.c., do wystąpienia ze skargą opozycyjną, gdyż w żaden sposób nie uczestniczyli w postępowaniu dotyczącym adopcji. Spełniona została także przesłanka interesu prawnego osób trzecich. To drugie kryterium dopuszczalności skargi opozycyjnej jest szeroko rozumiane. Chodzi zarówno o interes moralny, jak i majątkowy. W omawianej sprawie siostrzeńcy mieli interes moralny – byli emocjonalnie związani ze zmarłą, oraz majątkowy – orzeczona adopcja prosta doprowadzała do odwołania z mocy prawa dokonanej na ich rzecz darowizny.

5.1.2. Podstęp lub oszustwo adoptującego

Ponadto, opozycja osób trzecich wobec wyroku orzekającego adopcję jest dopuszczalna tylko i wyłącznie wtedy, jeśli adoptujący dopuścił się podstępu bądź oszustwa (art. 353–2 C.civ.). W tym celu badana jest tylko postawa adoptującego w momencie orzekania o adopcji¹⁷. Dowodu na dopuszczenie się podstępu lub oszustwa należy szukać na przykład analizując rozmaite czynności i dokumenty administracyjne, na podstawie których doszło do orzeczenia adopcji¹⁸. *Dol*, czyli podstęp, interpretowany jest jako naganne zachowanie wprowadzające w błąd i mające doprowadzić do orzeczenia adopcji prostej. *Fraude*, czyli oszustwo, to wszelkiego rodzaju działania i zaniechania, jak, w szczególności, ukrywanie istotnych informacji, mające na celu obejście przepisów prawa dotyczących adopcji¹⁹.

W przedmiotowej sprawie Sąd Kasacyjny podzielił stanowisko sądu apelacyjnego, który uznał, że adoptująca dopuściła się „podstępnego zaniechania prowadzącego do oszustwa, które miało wpłynąć na decyzję sądu w sprawie adopcji”. Oszustwo adoptującej polegało na nieujawnieniu, w momencie ubiegania się o adopcję, faktu pozostawania w związku homoseksualnym z adoptowaną. Owo zachowanie adoptującej w trakcie postępowania adopcyjnego zakwalifikowane zostało jako obejście prawa. Do takiej konstatacji doprowadziła między innymi analiza treści złożonego wniosku o adopcję, w którym adoptująca bardzo ogólnie wskazała, że z przyszłą adoptowaną łączy ją bardzo bliskie więzi emocjonalne, a adopcja ma być ich prawnym usankcjonowaniem. Ponadto wnioskodawczyni wskazywała, że w momencie składania wniosku o adopcję nie posiadała żadnych zstępnych: biologicznych ani adopcyjnych. Zdaniem sądu apelacyjnego, treść tego dokumentu nie odzwierciedlała rzeczywistego charakteru relacji łączących adoptującą i adoptowaną. Co więcej, z raportu policji sporządzonego w dniu śmierci adoptującej wynikało, iż ko-

¹⁷ É. Levacher, op. cit., s. 40–41.

¹⁸ Tak: CA Aix-en-Provence, 12 septembre 1989, JurisData nr 1989–050574.

¹⁹ É. Levacher, op. cit., s. 41.

biety żyły w wolnym związku, a adoptowana została w nich wskazana jako „życiowa partnerka zmarłej”. Z protokołu przesłuchania adoptowanej również wynikało, iż ona sama przedstawiała siebie jako konkubinę zmarłej, a ich związek określała mianem długiego i stabilnego (kobiety poznały się w 1985, a zamieszkały razem w 1990 roku). W trakcie postępowania adoptowana początkowo negowała istnienie relacji homoseksualnych z adoptującą, aż w końcu zaprzeczyła samej sobie twierdząc, iż w momencie złożenia wniosku o adopcję stosunki łączące kobiety przekształciły się w więź rodzicielską. Ponadto, zeznania licznych świadków potwierdziły istnienie konkubinatu między kobietami. Wskazywali oni, że kobiety publicznie zachowywały się jak para i publicznie okazywały sobie uczucia właściwe osobom, które prowadzą wspólne pożycie. W efekcie, przyjmując iż adoptująca dopuściła się podstępu i oszustwa ubiegając się o adopcję prostą, opozycja złożona przez jej siostrzeńców wobec orzeczenia o adopcji została uwzględniona.

Konsekwencją dopuszczenia opozycji było pochylenie się przez sąd apelacyjny nad zasadnością orzeczenia będącego podstawą stosunku przysposobienia.

5.2. Wypaczenie instytucji adopcji prostej skutkujące uchYLENIEM orzeczenia będącego podstawą nawiązania stosunku przysposobienia

Sąd apelacyjny, po zbadaniu zasadności orzeczenia o adopcji z 2002 roku, uchylił je, co spotkało się z aprobatą Sądu Kasacyjnego, który podzielił również argumenty uzasadnienia użyte przez sąd niższej instancji. Zarówno sąd apelacyjny, jak i Sąd Kasacyjny, przyjęły, że doszło do wypaczenia instytucji adopcji prostej, które polegało na jej wykorzystaniu do usankcjonowania konkubinatu i uregulowania na wypadek śmierci spraw majątkowych między partnerkami.

5.2.1. Wypaczenie adopcji prostej na skutek jej wykorzystania do prawnego usankcjonowania konkubinatu

Podstawowym celem adopcji, pełnej jak i niepełnej, jest stworzenie więzi prawnej między adoptującym i adoptowanym na wzór relacji łączących biologicznych rodziców z ich dziećmi. Adopcja, zgodnie z łacińską paremią: *Adoptio naturam imitatur*, ma za zadanie naśladować biologiczną (rodzicielską) więź pokrewieństwa. W związku z powyższym, adopcja prosta nie może być orzeczona na przykład w stosunkach między siostrami²⁰, czy też między byłymi małżonkami²¹. Z kolei w wyroku z 4 maja 2011 roku Sąd Kasacyjny przy-

²⁰ CA Bordeaux, 10 janvier 2001, JurisData nr 2001-134783.

²¹ Cass. 1re civ., 23 juin 2010, nr de pourvoi 09-66782.

pomniał, że „Adopcja prosta nie może być wykorzystywana do wzmocnienia więzi uczuciowych czy też więzi przyjaźni między dwoma osobami, które łączą stosunki fizyczne. Celem adopcji jest bowiem stworzenie więzi filiacyjnej”²². Tym samym Sąd Kasacyjny potwierdził dotychczasowe stanowisko judykatury francuskiej. Adopcja prosta nie może być wykorzystywana do prawnego usankcjonowania związku dwóch osób²³, czy też do zacieśnienia więzi uczuciowych istniejących między adoptującym i adoptowanym²⁴. Bardzo jasno na ten temat wypowiedział się sąd apelacyjny w Wersalu w orzeczeniu z 4 listopada 1999 roku. Wskazał on, że przepisy prawne regulujące adopcję zmiernają do stworzenia więzi filiacyjnej, której strony mają powierzone ściśle określone role w stosunkach między sobą. I tak, ojciec adopcyjny powinien pełnić rolę edukacyjną i wychowawczą względem adoptowanego, zaś adoptowane dziecko winne jest szacunek, opiekę i pomoc swojemu rodzicowi²⁵. W sprawie, którą rozstrzygał sąd apelacyjny w Wersalu, stosunki łączące adoptującego z adoptowanym w ogóle nie odpowiadały takiemu prawnospołecznemu wzorcowi stosunku przysposobienia. W danym stanie faktycznym, zainteresowani pozostający w związku homoseksualnym wspólnie nabyli nieruchomości, mieszkali razem od kiedy się poznali, pomagali sobie i wzajemnie wspierali się w trudnych chwilach. Zdaniem sądu, mimo iż takie relacje, polegające na wzajemnym pomaganiu sobie, zasługują na pozytywną ocenę z moralnego punktu widzenia, to jednak nie mogą one zostać prawnie usankcjonowane w drodze adopcji, gdyż byłoby to sprzeczne z naturą tej instytucji.

Stanowisko orzecznictwa francuskiego i wtórującej mu doktryny, zgodnie z którym adopcja prosta konkubenta jest sprzeczna z naturą i celem przysposobienia, jest całkowicie uzasadnione. Konkubentów łączą nie tylko więzi duchowe (emocjonalne), ale również relacje seksualne. Te ostatnie zaś są wykluczone w stosunku przysposobienia, ponieważ stosunek przysposobienia charakteryzują relacje takie, jakie istnieją między rodzicami i dziećmi. Należy odróżnić wspólne pożycie pary od więzi filiacyjnej (*lien de filiation*), czyli od stosunku prawnorodzinnego, będącego ścisłym odpowiednikiem naturalnego stosunku rodzicielskiego. Orzeczenie adopcji wymaga zatem dokładnej analizy natury relacji łączących potencjalnego adoptującego i potencjalnego adoptowanego.

²² Cass. 1re civ., 4 mai 2011, n^o de pourvoi 10-13996; JCP G 2011.577; RLDC 2011, n° 83, p. 50 et s., obs. J. Gallois; Dr. fam. 2011, n° 7, comm. 110, note C. Neirinck.

²³ CA Riom, 9 juillet 1981, JCP G 1982.II.19799; RTD civ. 1983, s. 306; zob. również: D. Huet-Weiller, *France*, „Revue internationale de droit comparé” 1985, vol. 37, nr 3, juillet-septembre 1985, s. 621, przypis nr 37.

²⁴ CA Paris, 1 février 1990, D. 1990, IR, s. 43.

²⁵ CA Versailles, 4 novembre 1999, JurisData nr 1999-131886; Dr. fam. 2000, nr 12, comm. 141, note P. Murat; D. 2000, Jurispr., s. 716, note Th. Garé; RTD civ. 2000, s. 309, obs. J. Hauser; RTD civ. 2001, s. 347, obs. J. Hauser.

W sprawie, w której orzekł Sąd Kasacyjny w 2011 roku, nie ulegało wątpliwości, że kobiety żyły w konkubinacie od 1990 roku. Żadna z nich nie określała łączących je stosunków mianem rodzicielskich. Nie wynikało to też z analizy materiałów dowodowych w trakcie postępowania mającego na celu unieważnienie orzeczonej adopcji prostej.

Jak wynika z wcześniejszych orzeczeń, konkubinaty między adoptującym i adoptowanym musi być udowodniony. Sąd może odmówić adopcji tylko na podstawie udowodnionych okoliczności. Samo podejrzenie istnienia konkubinatu nie wystarczy. I tak, sąd apelacyjny w Paryżu w wyroku z 16 maja 1991 roku²⁶ orzekł, iż z wywiadu środowiskowego nie wynikało, by zainteresowanych łączył konkubinaty. Odmowa orzeczenia adopcji nie może opierać się tylko na przypuszczeniach o istnieniu takiego związku między potencjalnym adoptującym i adoptowanym. Z tego powodu sąd apelacyjny uchylił orzeczenie sądu pierwszej instancji, który odmówił orzeczenia adopcji, powołując się na „dwuznaczny charakter relacji” („*les liens (...) ambigus*”) między adoptującą i adoptowanym.

Podobne orzeczenie wydał sąd apelacyjny w Paryżu 20 października 1991 roku, kiedy to starszy mężczyzna wniósł o adopcję młodszego o trzydzieści lat innego mężczyzny, który był wnukiem jego przyjaciół²⁷. Po konflikcie tego ostatniego ze swoim ojcem przyjaciel rodziny przygarnął go i otoczył opieką. Po pewnym czasie młodszy mężczyzna wyprowadził się i żył w konkubinacie z pewną kobietą, po czym ożenił się z inną. Sąd pierwszej instancji odmówił wcześniej orzeczenia przysposobienia, gdyż jego zdaniem relacje między zainteresowanymi były dwuznaczne i istniało podejrzenie, iż pozostają oni w związku homoseksualnym. Natomiast sąd apelacyjny w Paryżu wyraził zgodę na adopcję, gdyż podejrzenia o istnieniu relacji homoseksualnej wynikały tylko i wyłącznie z zeznań byłej konkubiny adoptowanego. Informacje te nie znalazły potwierdzenia w innych zebranych materiałach dowodowych, jak na przykład w protokole z przeprowadzonego wywiadu środowiskowego. Sąd apelacyjny uznał, że związek homoseksualny między adoptującym i adoptowanym nie został udowodniony. Sąd apelacyjny stwierdził, że strony łączyły relacje „ojciec – syn”.

A zatem, jak wskazał sąd apelacyjny w Paryżu w orzeczeniu z 19 stycznia 1993 roku, jeśli „stosunki intymne i więzi uczuciowe inne aniżeli te, które cechują stosunek rodzicielski” nie zostały udowodnione, adopcja prosta między zainteresowanymi może mieć miejsce²⁸.

²⁶ CA Paris, 16 mai 1991, JurisData nr 19991-021520; nr de RG 90-23224. W przedmiotowej sprawie kobieta ubiegała się o adopcję prostą młodszego o 19 lat mężczyzny, który był artystą. Mieszkał on i był utrzymywany przez kobietę.

²⁷ CA Paris, 20 octobre 1991, JurisData nr 023871; nr de RG 91-8853.

²⁸ CA Paris, 19 janvier 1993, JurisData nr 1993-020114; RTD civ. 1993, s. 340, obs. J. Hauser. W przed-

5.2.2. Wypaczenie adopcji prostej na skutek jej wykorzystania do uregulowania wyłącznie kwestii majątkowych

Kolejnym argumentem przemawiającym za uchyleniem orzeczenia o adopcji w omawianej sprawie było wykorzystanie przez zmarłą adoptującą mechanizmu adopcji prostej do obejścia przepisów regulujących darowizny *inter vivos*, a dokładniej – zasady nieodwołalności darowizn.

Z przedstawionych w trakcie postępowania materiałów dowodowych wynikało, iż partnerki zdecydowały się na adopcję również ze względów majątkowych. Jak już wcześniej wspomniano, konkubina rozporządzająca swoim majątkiem, decydując się na adopcję prostą swojej życiowej partnerki, chciała nie tylko wzmocnić jej pozycję majątkową, ale również odwołać wcześniej dokonane darowizny na rzecz swoich siostrzeńców.

Zgodnie z ogólnymi przepisami prawa, darowizny są w prawie francuskim co do zasady nieodwołalne. Odwołanie darowizny możliwe jest tylko w przypadkach ustawowo wskazanych (art. 953 C.civ.). Przepis art. 953 C.civ. stanowi, iż jedną z przyczyn odwołania darowizny jest przyjście na świat dzieci darczyńcy. W art. 960 C.civ.²⁹, w brzmieniu obowiązującym w momencie dokonania przez konkubinę darowizny, ustawodawca precyzował, iż jeśli w momencie dokonania darowizny darczyńca nie posiadał dzieci ani innych żyjących zstępnych, narodziny dziecka darczyńcy, nawet po śmierci darczyńcy, powodują odwołanie dokonanych darowizn z mocy prawa i to niezależnie od ich wartości. Na równi z dziećmi biologicznymi traktowane były dzieci adoptowane. Adopcja pozwoliłaby konkubentkom na wykorzystanie ustawowego wyjątku od reguły nieodwołalności darowizn, jakim są narodziny dziecka darczyńcy, na równi z którymi traktowane jest przysposobienie (art. 953 w zw. z art. 960 C.civ. w brzmieniu sprzed ustawy nr 2006–728 z 23 czerwca 2006 roku). Na zamiar wykorzystania adopcji prostej do odwołania dokonanych na rzecz siostrzeńców darowizn wskazuje treść sporządzonego przez spadkodawczynię, dwa lata po adopcji, kodycyłu modyfikującego testament na rzecz adoptowanej. Z jego treści jasno wynikało, że adopcja miała na celu obejście przepisów o nieodwołalności darowizn. Adoptująca stwierdziła w nim, że „poinformowana o treści przepisu art. 960 C.civ., zgodnie z którym adopcja prosta pro-

miotowym stanie faktycznym, adoptujący wniósł o rozwiązanie stosunku przysposobienia na podstawie art. 370 C.civ., podnosząc wypaczenie instytucji adopcji prostej z powodu istnienia konkubinatu między nim a adoptowaną.

²⁹ Artykuł 960 C.civ. w wersji obowiązującej od 13 maja 1803 do 1 lipca 2006: *Toutes donations entre vifs faites par personnes qui n'avaient point d'enfants ou de descendants actuellement vivants dans le temps de la donation, de quelque valeur que ces donations puissent être, et à quelque titre qu'elles aient été faites, et encore qu'elles fussent mutuelles ou rémunératoires, même celles qui auraient été faites en faveur de mariage par autres que par les ascendants aux conjoints, ou par les conjoints l'un à l'autre, demeureront révoquées de plein droit par la survenance d'un enfant légitime du donateur, même d'un posthume, ou par la légitimation d'un enfant naturel par mariage subséquent, s'il est né depuis la donation.*

wadzi do odwołania darowizny dokonanej na rzecz siostrzeńców, potwierdza, iż adoptowana jest jej zapisobiorcą uniwersalnym". Trzy miesiące po śmierci adoptującej, adoptowana konkubentka wystąpiła z powództwem o odwołanie darowizny na podstawie art. 960 C.civ., powołując się właśnie na łączący ją ze zmarłą stosunek przysposobienia. Te wszystkie okoliczności doprowadziły, zdaniem Sądu Kasacyjnego, do wypaczenia instytucji adopcji prostej (jej celu i natury). W rezultacie, sąd uchylił orzeczenie będące podstawą stosunku przysposobienia.

Należy podkreślić, że oczywiście naturalną konsekwencją adopcji prostej jest nawiązanie się określonych stosunków majątkowych między adoptującym i adoptowanym (m.in. dziedziczenie, obowiązek alimentacyjny), jednak ewentualne korzyści majątkowe, jakie z niej wynikają, nie mogą być wyłącznym celem przyświecającym osobom zainteresowanym nawiązaniem stosunku przysposobienia. Adopcja prosta nie może mieć na celu na przykład tylko i wyłącznie zmiany porządku dziedziczenia ustawowego³⁰. Podstawowym celem adopcji jest stworzenie więzi prawnej na wzór więzi rodzicielskiej.

W prezentowanej sprawie z 2011 roku nie ulegało wątpliwości, że kobiet nie łączyły relacje rodzicielskie. Pozostawały one w konkubinacie, a adopcja prosta miała być sposobem na stworzenie więzi prawnej między nimi, co z kolei miało wpłynąć na uregulowanie dotyczących ich kwestii majątkowych i spadkowych.

6. Podsumowanie

Z analizowanych przez sądy spraw wynika, że adopcja prosta nierzadko była traktowana przez konkubentów niczym *quasi*-małżeństwo. Judykatura francuska oraz przedstawiciele doktryny, komentujący przedstawione w niniejszym artykule orzeczenia, jednym głosem mówią, iż adopcja prosta nie może być traktowana jako substytut małżeństwa. Jej celem nigdy nie było i nie jest nadanie statusu prawnego związkowi niemałżeńskiemu. Jeśli celem konkubentów jest prawne usankcjonowanie ich związku, to mamy do czynienia z rażąco wypaczeniem instytucji adopcji prostej. Cel, który strony sobie obrały może być bowiem zrealizowany za pomocą innych, specjalnie do tego przewidzianych, instytucji prawnych, takich jak małżeństwo albo PACS, które adresowane są zarówno do par heteroseksualnych, jak i homoseksualnych. Wypaczeniem instytucji adopcji prostej jest również jej wykorzystywanie do stworzenia więzi prawnej w celu włączenia adoptowanego konkubenta do kręgu spadkobierców ustawowych³¹. Jeśli zatem konkubenci chcą pozostać w wolnym związku, a jednocześnie uregulować wzajemne stosunki mająt-

³⁰ CA Bordeaux, 10 janvier 2001, JurisData nr 2001-134783.

³¹ V. Zalewski, *Familles, devoirs et gratuité*, Paris 2004, s. 134.

kowe, to mają do swojej dyspozycji cały wachlarz instytucji prawa cywilnego (np. umowa spółki, współwłasność w częściach ułamkowych, umowa darowizny, umowa ubezpieczenia na życie). Natomiast kwestie spadkowe mogą uregulować wykorzystując ogólne przepisy prawa spadkowego (testament, zapis).

Chroniąc instytucję adopcji prostej, stanowisko judykatury francuskiej odmawiające orzeczenia adopcji albo unieważniającego stosunek przysposobienia między konkubentami jest jak najbardziej uzasadnione. Również ustawodawca, świadomy niebezpieczeństwa wypaczenia tejże instytucji, wprowadził stosowne zmiany prawa. Artykuł 960 C.civ., odgrywający istotną rolę w sprawie rozstrzygniętej przez Sąd Kasacyjny w 2011 roku, został poważnie zmodyfikowany ustawą nr 2006–728 z 23 czerwca 2006 roku, która weszła w życie 1 lipca 2007 roku. O ile w okresie poprzedzającym reformę odwołanie darowizny z powodu narodzin dziecka darczyńcy następowało z mocy prawa (*révocation de plein droit*), o tyle w aktualnym stanie prawnym narodziny dziecka dają jedynie możliwość odwołania darowizny, jeśli umowa darowizny to przewiduje. Co więcej, art. 960 C.civ. *in fine* wskazuje, że owa możliwość znajduje zastosowanie w przypadku narodzin dziecka darczyńcy, nawet po jego śmierci, lub adopcji pełnej (odpowiednik polskiego przysposobienia pełnego) dziecka³². W ten oto sposób ustawodawca wyraźnie wykluczył zastosowanie omawianego wyjątku od zasady nieodwoływalności darowizn w przypadku adopcji prostej. Taka regulacja ma na celu zmniejszenie „atrakcyjności” adopcji prostej w oczach tych, którzy chcą ją wykorzystać właśnie do celów czysto majątkowych.

Zachowania mające na celu obejście prawa, wypaczenie instytucji i naginanie jej do indywidualnych potrzeb zasługują na negatywną ocenę, jednak w niektórych przypadkach stają się swego rodzaju impulsem do doprecyzowania ram danej instytucji, a czasem nawet do zmian prawa³³. I tak, przypadki wykorzystywania adopcji prostej przez konkubentów w ich wzajemnych relacjach przyczyniły się do jasnego określenia funkcji, jaką ma pełnić ta instytucja prawa rodzinnego. Z kolei przypadki wykorzystywania adopcji prostej przez pary homoseksualne były jednym ze sposobów zwrócenia uwagi na problem dostępu par jedнопłciowych do małżeństwa. Tak więc, czasem kontrowersyjne

³² Artykuł 960 C.civ. w brzmieniu obowiązującym od 1 lipca 2007 r.: *Toutes donations entre vifs faites par personnes qui n'avaient point d'enfants ou de descendants actuellement vivants dans le temps de la donation, de quelque valeur que ces donations puissent être, et à quelque titre qu'elles aient été faites, et encore qu'elles fussent mutuelles ou rémunératoires, même celles qui auraient été faites en faveur de mariage par autres que par les conjoints l'un à l'autre, peuvent être révoquées, si l'acte de donation le prévoit, par la survenance d'un enfant issu du donateur, même après son décès, ou adopté par lui dans les formes et conditions prévues au chapitre 1er du titre VIII du livre 1er.*

³³ P. Murat, [w:], *Détournements, abus et Cie en droit des personnes et de la famille*, sous la rédaction de J.-J. Lemouland, P. Murat, „Droit & Patrimoine” 2011, nr 209, s. 59 i nast.

przypadki obchodzenia prawa są wyrazem poszukiwania zmian i walki o nie. W przypadku związków homoseksualnych zaowocowało to wprowadzeniem małżeństwa homoseksualnego ustawą nr 2013-404 z 17 maja 2013 roku, której przyświecało hasło *mariage pour tous*, czyli „małżeństwo dla wszystkich”.

Bibliografia

Akty prawne

Loi nr 99-944 du 15 novembre 1999 relative au pacte civil de solidarité, Journal Officiel de la République Française nr 265 du 16 novembre 1999.

Literatura

- Beignier B., *Le PACS en questions*, „Droit de la famille” 1999, nr 12.
- Beignier B., *PACS: l'heure du droit. Proposition pour un statut unitaire du concubinage*, „Droit de la famille” 1999, nr 12.
- Belot P. de, *Concubinage, PACS et... louage*, „Administrer” 2000, nr 323.
- Bolze A., *Les rapports patrimoniaux des couples en dehors de la communauté légale*, „Droit de la famille” 2001, nr 3.
- Cabrillac R., *Les réformes du droit de la famille et le PACS*, „Droit de la famille” 2000, nr 6.
- Catala P., *Critique de la raison médiatique*, „Droit de la famille” 1999, nr 12.
- Des concubinages – droit interne, droit international, droit comparé. Études offertes à J. Rubellin-Devichi*, Paris 2002.
- Garé Th., *L'adoption ne peut être prononcée si elle consacre des relations sexuelles entre l'adoptant et l'adopté, mais peut l'être quand bien même la loi nationale de l'adopté s'y opposerait si ce dernier est majeur*, „Revue Juridique Personnes Famille” 2011, nr 7-8.
- Huet-Weiller D., *France*, „Revue internationale de droit comparé” 1985, vol. 37, nr 3, juillet-septembre 1985.
- Indépendance financière et communauté de vie*, sous la rédaction de F. Dekeuwer-Défossez, Paris 1989.
- Kornprobst M., *Concubinage*, Rép.civ. Dalloz, mai 2001.
- Le Boursicot M.-C., *Étude 426, Les conditions de fond de l'adoption*, [w:] *Lamy Droit des Personnes et de la Famille*, sous la rédaction de F. Dekeuwer-Défossez, Paris, octobre 2013.
- Le Boursicot M.-C., *Étude 430, La procédure de l'adoption*, [w:] *Lamy Droit des Personnes et de la Famille*, sous la rédaction de F. Dekeuwer-Défossez, Paris, octobre 2013.

- Le Boursicot M.-C., *Étude 434, Les effets de l'adoption*, [w:] *Lamy Droit des Personnes et de la Famille*, sous la rédaction de F. Dekeuwer-Défossez, Paris, octobre 2013.
- Lemouland J.-J., Murat P., *Détournements, abus et Cie en droit des personnes et de la famille*, „Droit et Patrimoine” 2011, nr 209.
- Les concubinages. Approche socio-juridique*, t. II, sous la rédaction de J. Rubellin-Devichi, Paris 1986.
- Lesourd N., *Tierce opposition en matière civile*, JurisClasseur Procédures, Fasc. 10.
- Levacher É., *Le cœur a ses raisons que l'adoption ignore*, „Revue Lamy Droit Civil” 2012, nr 89.
- Malaurie P., *Sur le PACS*, „Droit de la famille” 1999, nr 12.
- Neirinck C., *Adoption simple*, JurisClasseur Civil Code, Fasc. 30.
- Pfeifer K., *Francuski Cywilny Pakt Solidarności*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2010, z. 1.
- Raymond G., *PACS et droit des contrats*, „Contrats Concurrence Consommation” 2000, nr 10.
- Rylski P., *Opozycja osoby trzeciej (terce opposition) – nadzwyczajny środek zaskarżenia francuskiej procedury cywilnej*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 5.
- Zalewski V., *Familles, devoirs et gratuité*, Paris 2004.

Orzeczenia

- CA Aix-en-Provence, 12 septembre 1989, JurisData nr 1989-050574.
- CA Bordeaux, 10 janvier 2001, JurisData nr 2001-134783.
- CA Paris, 1 février 1990, D. 1990, IR.
- CA Paris, 16 mai 1991, JurisData nr 19991-021520; nr de RG 90-23224.
- CA Paris, 19 janvier 1993, JurisData nr 1993-020114; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” 1993, obs. J. Hauser; Cass. 1re civ., 22 juin 2004, n^o de pourvoi 02-10136; JurisData n° 2004-026834; „Droit de la famille” 2005, n° 2, comm. 30, obs. P. Murat.
- CA Paris, 20 octobre 1991, JurisData nr 023871; nr de RG 91-8853.
- CA Riom, 9 juillet 1981, „La Semaine Juridique Édition Générale” 1982.II.19799; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” 1983.
- CA Riom, 9 juillet 1981, „La Semaine Juridique Édition Générale” 1982.II.19799; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” 1983.
- CA Riom, 9 juillet 1981, „La Semaine Juridique Édition Générale” 1982.II.19799; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” 1983.
- CA Versailles, 4 novembre 1999, JurisData nr 1999-131886; „Droit de la famille” 2000, nr 12, comm. 141, note P. Murat; D. 2000, Jurispr. note Th. Garé; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” 2000, obs. J. Hauser; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” 2001, obs. J. Hauser.

CA Versailles, 4 novembre 1999, JurisData n° 1999-131886; „Droit de la famille” 2000, n° 12, comm. 141, note P. Murat; D. 2000, Jurispr., note Th. Garé; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” 2000, obs. J. Hauser; „Revue Trimestrielle de Droit Civil” 2001, obs. J. Hauser.

Cass. 1re civ., 22 juin 2004, nr de pourvoi 02-10136; JurisData nr 2004-026834.

Cass. 1re civ., 23 juin 2010, nr de pourvoi 09-66782.

Cass. 1re civ., 4 mai 2011, n° de pourvoi 10-13996; „La Semaine Juridique Édition Générale” 2011.577; RLDC 2011, n° 83, obs. J. Gallois; „Droit de la famille” 2005, nr 2, comm. 30, obs. P. Murat; „Droit de la famille” 2011, n° 7, comm. 110, note C. Neirinck.

Cass. 1re civ., 6 février 2008, nr de pourvoi 06-20054; „Procédures” 2008, nr 4, comm. 11, note M. Douchy-Oudot; „Droit de la famille” 2008, nr 4, comm. 59, note P. Murat.

Cass. 1re civ., 7 mars 1989, nr de pourvoi 87-16302.

Cass. 1re civ., 8 juin 1999, nr de pourvoi 96-18908.